

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(підпис)
“ ____ ” _____ 2025 р.

РЕФЕРАТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

на здобуття освітнього ступеня бакалавра

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
за бакалаврською програмою професійного спрямування

«Податкова та митна справа»

на тему: «Податок на доходи фізичних осіб у формуванні доходів місцевих
бюджетів»

Виконавець:

студентка ЦЗФН, 47/1 гр
Жумига Т. О.

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор
Слатвінська Марина Олександрівна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У складних умовах сьогодення, коли Україна стикається з безпрецедентними викликами, пов'язаними з війною, економічною нестабільністю та потребою у відновленні зруйнованої інфраструктури, особливої актуальності набуває питання ефективного формування дохідної частини бюджетів різного рівня. Податкові надходження залишаються основним фінансовим інструментом забезпечення сталого функціонування держави, зокрема у частині виконання соціальних зобов'язань та фінансування національної безпеки.

Серед усіх джерел податкових надходжень податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) відіграє ключову роль як у наповненні Державного бюджету, так і у забезпеченні фінансової самостійності місцевих бюджетів. ПДФО не лише є стабільним джерелом доходів, але й виконує регуляторну функцію, впливаючи на розподіл доходів серед населення шляхом запровадження соціальних податкових пільг.

Особливо важливо підкреслити значення ПДФО для місцевих бюджетів в умовах децентралізації, адже саме ці надходження формують основу фінансової спроможності громад та дозволяють реалізовувати місцеві програми соціально-економічного розвитку. Тому актуальним є дослідження ефективності адміністрування ПДФО, оцінка його впливу на доходи територіальних громад та пошук шляхів удосконалення податкової політики в частині забезпечення балансу між фіскальною достатністю та соціальною справедливістю.

Реформа децентралізації справедливо вважається однією з найуспішніших трансформацій сучасного етапу державного розвитку України. Її ключовим елементом стало суттєве розширення повноважень органів місцевого самоврядування, зокрема у сфері формування та управління доходами місцевих бюджетів. Такий крок був зумовлений об'єктивною потребою забезпечити відповідність між фінансовими ресурсами громад та їхніми зростаючими видатковими повноваженнями. Без фінансової автономії місцеве самоврядування втрачає практичну спроможність реалізовувати покладені на нього функції.

Попри впровадження нових джерел надходжень у вигляді місцевих податків та зборів, основною фінансовою опорою для місцевих бюджетів залишається податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). Саме цей податок забезпечує стабільність та передбачуваність місцевих фінансів, водночас виступаючи важливим інструментом впливу на соціально-економічні процеси. Через механізм ПДФО держава має змогу впливати на рівень доходів населення, стимулювати інвестиційну активність домогосподарств, зменшувати соціальну нерівність.

Окрім цього, ПДФО є системоутворювальним елементом міжбюджетних відносин, адже його обсяги суттєво впливають на розрахунок трансфертів, що спрямовуються територіальним громадам. Водночас, попри його ключове значення, органи місцевого самоврядування фактично позбавлені можливості впливати на параметри цього податку, зосереджуючи свою діяльність здебільшого на адмініструванні — контролі за повнотою та своєчасністю сплати, протидії ухиленню, розширенні податкової бази.

Таким чином, вивчення ролі ПДФО у системі доходів місцевих бюджетів набуває особливої актуальності в контексті поглиблення децентралізаційних процесів та пошуку ефективних моделей фіскальної політики, здатних забезпечити фінансову стійкість громад і водночас зберегти соціальну справедливість.

Проблематика формування доходів місцевих бюджетів від прямих податків на доходи населення традиційно займає чільне місце у фокусі уваги представників вітчизняної фінансової науки. У наукових працях таких дослідників, як Л. Баранник, П. Бечко, В. Дем'янишин, О. Десятнюк, Л. Задорожня, О. Кириленко, А. Крисоватий, І. Луніна, ВЛ. Сідельникова, А. Соколовська, Слатвінська М. О., І. Чугунов та інших, порушуються різні аспекти функціонування податку на доходи фізичних осіб у системі бюджетних відносин, його фіскальний та регуляторний потенціал, механізми адміністрування.

У зарубіжній науковій літературі питання особистого прибуткового оподаткування та його впливу на формування фінансових ресурсів держави досліджуються такими вченими, як Р. Бірд, Л. Штейн, С. Ілмаз, Р. Масгрейв, Г. Поллак та іншими. Їхні підходи формують підґрунтя для зіставлення міжнародного досвіду з українськими реаліями.

Однак, попри значний обсяг напрацювань, низка важливих аспектів цієї тематики залишається недостатньо вивченою. Насамперед ідеться про специфіку функціонування ПДФО в умовах воєнного стану, економічної турбулентності, масової міграції та трансформації ринку праці. Недостатньо дослідженим є також питання посилення ролі цього податку як інструменту соціального вирівнювання, стимулювання споживчої та інвестиційної активності домогосподарств, забезпечення стійкості місцевих бюджетів у кризовий період.

Ці чинники визначають наукову і практичну мотивацію вибору теми кваліфікаційної роботи, зумовлюють необхідність переосмислення підходів до оцінки ролі ПДФО у сучасній системі міжбюджетних відносин, формулювання її мети та завдань відповідно до актуальних викликів сьогодення.

Мета роботи – дослідити теоретичні засади і практичний досвід наповнення дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб та розробити рекомендації щодо оптимізації цих надходжень з урахуванням зарубіжного досвіду.

Для досягнення окресленої мети у кваліфікаційній роботі були поставлені та вирішені такі **завдання**:

- дослідити економічну сутність та особливості оподаткування доходів фізичних осіб;
- розкрити методи формування та розподілу податку на доходи фізичних осіб між бюджетами;
- проаналізувати планування доходів місцевих бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб;
- виявити тенденції та відмінності бюджетних ресурсів, що формуються за рахунок ПДФО за територіальною ознакою;
- дослідити зарубіжний досвід формування доходів за рахунок ПДФО та можливість його адаптації до українських реалій;
- окреслити резерви нарощування надходжень до місцевих бюджетів України від ПДФО.

Об'єктом дослідження процес формування податкових надходжень місцевих бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають в процесі формування доходів місцевих бюджетів в Україні за рахунок податку на доходи фізичних осіб.

Методологічну базу роботи склали діалектичний та системний підходи до наукового осмислення економічних явищ і процесів. У процесі виконання роботи було застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, що забезпечили всебічне вивчення поставлених питань. Зокрема, методи аналізу і синтезу, узагальнення, групування, порівняння та історичний метод були використані для розкриття змісту й особливостей оподаткування доходів фізичних осіб у контексті формування бюджетних ресурсів, а також для аналізу механізмів розподілу надходжень від цього податку між бюджетами різних рівнів.

Компаративний підхід, методи структурно-динамічного, табличного та графічного аналізу застосовувалися для оцінювання практики планування доходів місцевих бюджетів від ПДФО, виявлення динаміки та територіальних особливостей його мобілізації. Крім того, методи порівняння, групування, абстрагування, а також інші прийоми наукового аналізу були використані для дослідження можливостей адаптації зарубіжного досвіду у сфері прибуткового оподаткування та розробки пропозицій щодо підвищення ефективності формування доходів місцевих бюджетів України на основі ПДФО.

Інформаційною базою роботи слугували нормативно-правові акти, що регламентують процес формування доходів місцевих бюджетів від податку на доходи фізичних осіб, зокрема закони України, урядові постанови та інші підзаконні документи. Теоретичне підґрунтя забезпечено за рахунок використання навчальної літератури, наукових монографій, статей у фахових виданнях та збірниках наукових праць, що містять результати досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Значну частину джерельної бази склали матеріали наукових конференцій, а також статистичні дані Міністерства фінансів України, офіційного порталу OpenBudget.gov.ua (щодо показників надходжень місцевих бюджетів загалом та, зокрема, бюджетів Білецької й Залозецької громад), Державної служби статистики України, Євростату та інших відкритих джерел офіційної інформації.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Обсяг кваліфікаційної роботи становить 88 сторінок. Робота містить 10 таблиць та 10 рисунків. Список використаних джерел містить 52 найменування, розміщених на 5 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі досліджено економічну сутність та особливості оподаткування доходів фізичних осіб та розкрито методи формування й розподілу податку на доходи фізичних осіб між бюджетами.

У другому розділі проаналізовано планування доходів місцевих бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб. Виявлено тенденції та відмінності бюджетних ресурсів, що формуються за рахунок ПДФО за територіальною ознакою.

У третьому розділі досліджено зарубіжний досвід формування доходів за рахунок ПДФО та можливість його адаптації до українських реалій. Окреслено резерви нарощування надходжень до місцевих бюджетів України від ПДФО.

ВИСНОВКИ

В процесі проведеного дослідження було сформульовано низку важливих висновків:

1. Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) є одним із найвагоміших елементів податкової системи України. Він відіграє ключову роль у формуванні фінансової бази соціально-економічного розвитку на регіональному рівні та має значний потенціал у регулюванні перерозподілу фінансових ресурсів у соціальному, територіальному та інших вимірах. Однією з характерних особливостей ПДФО є його надзвичайно широке охоплення, адже він безпосередньо стосується більшості економічно активного населення країни.

Історично, індивідуальне прибуткове оподаткування є однією з найдавніших форм взаємодії держави з населенням. Його сутність полягає у примусовому вилученні частини доходів фізичних осіб до бюджету з метою формування централізованого фонду ресурсів, необхідного для реалізації повноважень органів

влади. Поряд із фіскальною функцією, прибутковий податок виконує важливу соціальну місію – сприяє вирівнюванню доходів населення.

Сучасні підходи до оподаткування доходів населення передбачають два основні види системи оподаткування: глобальну та шедулярну, що розрізняються за принципом обліку об'єкта оподаткування. В Україні з початку запровадження прибуткового оподаткування використовувався шедулярний підхід. Із прийняттям Податкового кодексу України було взято курс на спрощення ставок та зниження прогресії, що у 2016 році завершилося переходом до пропорційного оподаткування особистих доходів. Водночас для окремих видів доходів встановлено відмінні від базової ставки податку, що частково реалізує регуляторний потенціал інструменту.

Попри наявну критику пропорційної моделі оподаткування як ознаки відсталості податкової системи, в Україні на сьогодні відсутні економічні та інституційні передумови для повернення до прогресивної шкали ставок.

2. До 2011 року майже всі надходження від ПДФО залишалися у місцевих бюджетах. Сучасна модель передбачає розподіл цих надходжень між державним і місцевими бюджетами. Зокрема, чверть усіх надходжень від ПДФО закріплено за державним бюджетом; у місті Києві цей показник становить 40%, а для м. Севастополя - 100%. Також значних змін зазнали пропорції розподілу ПДФО між різними типами місцевих бюджетів. Відповідно до Бюджетного кодексу України, 64% надходжень від ПДФО зараховуються до бюджетів органів місцевого самоврядування. Проте цей механізм не охоплює всі види доходів — зокрема, пасивні доходи не розподіляються між місцевими бюджетами, що призводить до фактичного перевищення частки державного бюджету у загальних надходженнях понад 30%.

Реформа децентралізації, яка передбачала перерозподіл надходжень на користь місцевих бюджетів, стала важливим стимулом для об'єднання територіальних громад і активізації зусиль із розширення податкової бази. Проте результати виконання місцевих бюджетів у 2023 році дали підстави переглянути позицію щодо доцільності необмеженої фінансової децентралізації. Стрімке зростання обсягів оплати праці військовослужбовців унаслідок підвищення грошового забезпечення спричинило вибухове збільшення надходжень ПДФО до місцевих бюджетів тих громад, де розміщено військові частини. Це, у свою чергу, знизило мотивацію органів місцевого

самоврядування до розширення дохідної бази, а також призвело до неперіоритетних витрат у період воєнного стану.

В умовах значного дефіциту державного бюджету такі дії з боку місцевої влади викликали суспільне обурення і стали передумовою для ухвалення рішення про перенаправлення «військового» ПДФО до державного бюджету. Це рішення дозволило вже за листопад–грудень 2023 року мобілізувати понад 25 млрд грн для закупівлі дронів та іншого критичного обладнання для Збройних сил України. Крім того, надмірна концентрація ПДФО з доходів військовослужбовців у окремих громадах спричинила суттєву фінансову нерівність між територіями навіть в межах одного регіону, що підважувало принципи справедливості у бюджетній системі.

Таким чином, ПДФО залишається ключовим інструментом фіскальної політики, який постійно адаптується до нових викликів. Підвищена увага до нього з боку науковців, практиків та політиків підтверджує його багатогранний потенціал - як у сфері наповнення бюджету, так і у питаннях соціального та регіонального вирівнювання.

3. Планування податкових надходжень, зокрема доходів місцевих бюджетів, ґрунтується на обґрунтуванні фінансових ресурсів, необхідних для реалізації бюджетних програм. Проте фактичні надходження часто відрізняються від запланованих, що обумовлюється низкою факторів, серед яких — недостатня професійна підготовка кадрів, залучених до процесу планування доходів, політичний вплив на управлінські рішення, високий рівень тіньової економіки, а також загальна економічна нестабільність і непередбачуваність суспільних процесів.

Недоліки у плануванні надходжень ПДФО значною мірою спричинені як організаційною неузгодженістю, так і законодавчими прогалинами. Однією з ключових проблем є фактичне усунення органів Державної податкової служби від участі в процесі планування податкових надходжень до місцевих бюджетів. Вирішення цього питання потребує ухвалення політичного рішення щодо законодавчого закріплення зобов'язань органів влади здійснювати обов'язковий обмін інформацією, що використовується у бюджетному процесі.

Існуючі методичні підходи до планування ПДФО також мають низку недоліків, які знижують ефективність бюджетного планування. Це зумовлює потребу у внесенні

змін не лише до методики прогнозування, а й до організації та інституційного забезпечення цього процесу. Без таких змін об'єктивне та якісне планування доходів місцевих бюджетів буде ускладненим або неможливим.

4. Упродовж кількох останніх довоєнних років спостерігалось поступове зростання надходжень ПДФО до бюджетів усіх рівнів, що продовжилось й після початку повномасштабної війни. Зокрема, у 2022 році обсяги надходжень ПДФО до місцевих бюджетів досягли 272,3 млрд грн, що вдвічі перевищує аналогічний показник 2018 року. Таке зростання позначилось також на співвідношенні цих надходжень до ВВП.

У 2018–2020 роках надходження ПДФО до місцевих бюджетів демонстрували стабільну динаміку порівняно з іншими доходами. Особливо значним було зростання у 2022 році, коли приріст перевищив 60 млрд грн — рекордне значення за весь аналізований період. Основним джерелом надходжень залишалось оподаткування зарплат, частка якого становила 84–85% у 2018–2024 роках, тоді як інші доходи населення та грошове забезпечення військових формували близько 6–7% загальної суми.

У 2022 році відбулася кардинальна зміна структури надходжень ПДФО: частка податку з грошового забезпечення військових зросла у п'ять разів — з 6,3% до 30,7%, тоді як питома вага надходжень із зарплат зменшилася на 31 відсотковий пункт.

Аналіз виконання планових показників ПДФО засвідчив, що найбільші розбіжності між запланованими та фактичними надходженнями спостерігаються за статтями, пов'язаними з додатковими доходами фізичних осіб і результатами річного декларування. Також помітний певний оптимізм у прогнозуванні ПДФО від трудової діяльності, який часто не підкріплений реалістичними очікуваннями та базується на розрахунках щодо дії «інфляційного податку».

Повномасштабна війна суттєво змінила структуру надходжень ПДФО, що призвело до посилення територіальної нерівності між громадами у питанні бюджетної спроможності. Ця диспропорція значною мірою зумовлена нерівномірним розподілом так званого «воєнного» ПДФО.

5. Незважаючи на значні відмінності в структурі публічної влади та розподілі її повноважень, загальноєвропейською тенденцією є посилення процесів регіональної

інтеграції. Це проявляється у тому, що центральні та місцеві органи влади дедалі більше узгоджують свої фінансові рішення з загальноєвропейськими трендами, а також із пріоритетами податкової політики сусідніх країн і інших членів Європейського Союзу.

Персональне прибуткове оподаткування у зарубіжних державах включає не лише податок на доходи фізичних осіб, а й інші фінансові платежі, які стягуються з окремих видів доходів, наприклад, доходів від приросту капіталу або спадщини. Особливістю зарубіжної практики є застосування неоподатковуваних мінімумів, які вираховуються з доходів платника при формуванні оподатковуваної бази. Такий мінімум може встановлюватись як для окремої особи, так і для домогосподарства.

Основою для визначення бази оподаткування у багатьох країнах є доходи від трудової діяльності (заробітна плата), а також пасивні доходи. Спостерігається тенденція до лібералізації оподаткування пасивних доходів, що має на меті стимулювання інвестиційної активності.

Більшість розвинених країн застосовують прогресивний підхід до ставок прибуткового податку, при цьому останнім часом спостерігається зменшення кількості ставок за одночасного посилення ступеня прогресії. Крім того, у багатьох державах запроваджені додаткові ставки для окремих видів доходів.

6. Оскільки ПДФО в Україні є податком загальнодержавного рівня, місцева влада при пошуку резервів збільшення його надходжень повинна зосередитись на підвищенні ефективності адміністрування: створенні сприятливих умов для розвитку економіки, стимулюванні зайнятості і зростанні зарплат, підтримці малого та середнього бізнесу, залученні інвестицій; а також активізації заходів із протидії нелегальній зайнятості та приховуванню фонду оплати праці.

Для інтересів окремих територіальних громад актуальним є питання методики зарахування надходжень ПДФО до місцевих бюджетів. Справедливий розподіл ресурсів між громадами може бути забезпечений шляхом зарахування ПДФО за місцем реєстрації працівника або, ще коректніше, за місцем його фактичного проживання.

Визначаючи основні елементи ПДФО, слід враховувати його роль як інструменту соціального регулювання, а також брати до уваги сучасні глобальні

тенденції у сфері оподаткування. В умовах України наразі відсутні умови для впровадження прогресивної шкали ставок, адже це може погіршити і без того низьку конкурентоспроможність економіки та відкинути країну ще далі від рівня середньоєвропейських показників. Для підвищення надходжень від ПДФО доцільно впровадити оподаткування доходів від облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) та диференційований підхід до оподаткування пасивних доходів, зокрема процентів за банківськими депозитами. Для збільшення фіскальної ефективності податку на доходи фізичних осіб доцільно розширити його базу за рахунок оподаткування доходів, які наразі не підлягають оподаткуванню або мають привілейований режим. Одним із таких джерел є доходи від облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП), які фактично є інструментом внутрішнього інвестування, орієнтованим переважно на клієнтів private- та преміум-банкінгу. З огляду на високий поріг входження на цей ринок, а також гарантовану дохідність з боку держави, можна стверджувати, що основними бенефіціарами такого інструменту є заможні верстви населення. Відповідно, відновлення оподаткування доходів від ОВДП дозволить досягти більшої соціальної справедливості та підвищити бюджетну віддачу без збільшення фіскального тиску на малозабезпечених платників.

Крім того, заслуговує на увагу запровадження диференційованого підходу до оподаткування пасивних доходів, зокрема процентів за банківськими депозитами. Сучасна депозитна структура в Україні переважно орієнтована на короткострокові вклади — строком до одного року або вклади на вимогу, які не сприяють акумуляції довгострокових ресурсів, необхідних для інвестиційного розвитку. У зв'язку з цим доцільним є запровадження пільгового режиму оподаткування або повне звільнення від ПДФО доходів, отриманих за депозитними договорами довгострокового характеру (наприклад, строком від трьох років). Це не лише стимулюватиме населення до формування довготривалих заощаджень, але й виступатиме інструментом компенсації ризиків, пов'язаних із довгим строком замороження коштів.

Зазначені ініціативи дозволяють не лише розширити податкову базу ПДФО, але й підвищити його ефективність як інструменту соціально-економічного регулювання, орієнтованого на справедливість та економічну доцільність.

АНОТАЦІЯ

Жумига Т. О. «Податок на доходи фізичних осіб у формуванні доходів місцевих бюджетів».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньою програмою професійного за спрямування «Податкова та митна справа». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2025.

В роботі розкрито економічну сутність та особливості оподаткування доходів фізичних осіб. Досліджено методи формування та розподілу податку на доходи фізичних осіб між бюджетами.

Проаналізовано планування доходів місцевих бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб та виявлено тенденції й відмінності бюджетних ресурсів, що формуються за рахунок ПДФО за територіальною ознакою.

Досліджено зарубіжний досвід формування доходів за рахунок ПДФО та можливість його адаптації до українських реалій. Окреслено резерви нарощування надходжень до місцевих бюджетів України від ПДФО.

Ключові слова: податок, податок на доходи фізичних осіб, бюджет, місцевий бюджет, доходи.

ANNOTATION

Zhummya T. O. “Personal income tax in the formation of local budget revenues”.

Qualification work for obtaining a bachelor’s degree in the specialty 072 “Finance, banking and insurance” according to the educational program of the professional direction “Tax and customs affairs”. – Odessa National Economic University. – Odesa, 2025.

The paper reveals the economic essence and features of personal income taxation. The methods of formation and distribution of personal income tax between budgets are investigated.

The planning of local budget revenues at the expense of personal income tax is analyzed and trends and differences in budget resources formed at the expense of personal income tax are identified by territorial criteria.

The foreign experience of generating income from the personal income tax and the possibility of its adaptation to Ukrainian realities are studied. The reserves for increasing revenues to local budgets of Ukraine from the personal income tax are outlined.

Keywords: tax, personal income tax, budget, local budget, income.

